

BÄLLSTA HAMN

Masugnen, Tackjärnet, Valsverket, Gjutmästaren 3-5, del av Ulvsunda
industriområde 1:14, m. fl., Stockholm

Antikvarisk konsekvensbeskrivning till plansamråd, Dnr 2018-10844

BÄLLSTA HAMN

Masugnen, Tackjärnet, Valsverket, Gjutmästaren 3-5,
del av Ulvsunda industriområde 1:14 m. fl. i Stockholm

Antikvarisk konsekvensbeskrivning till plansamråd,
Dnr 2018-10844

Datum: 2025-09-24

Beställare:

Primula Byggnads AB med flera genom Jonas Petré

Wenanders Byrå

Björngårdsgatan 8
118 52 Stockholm

+46 70 614 14 55
vicki.wenander@wenanders.se

Upprättad av:

Vicki Wenander, bebyggelseantikvarie och personcertifierad som
sakkunnig för kulturvärden enligt KUL2.

Omslagsbild: flygvy över planområdet, hämtad ur samrådsmodellen.

Samtliga illustrationer som inte är hämtade ur samrådsmaterialet, är
hämtade ur 2025 års kulturmiljöanalys.

*Illustrationsplan över planområdet för Dp 2018-10844, upprättad av Nyréns
Arkitektkontor, daterad 2025-06-11.*

INNEHÅLL

INLEDNING	4
Bakgrund	4
Om denna handling.....	4
Förutsättningar och underlag	4
FÖRFATTNINGSSKYDD OCH TIDIGARE STÄLLNINGSTAGANDEN	5
Fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar.....	5
Riksintresse för kulturmiljövården.....	5
Gällande detalplaner	5
Stadens kulturhistoriska klassificering.....	5
2017 års kulturmiljöanalys.....	6
OMRÅDET BÄLLSTA HAMN.....	7
Planområdet idag.....	7
Kort om stadsutvecklingsområdets historiska bakgrund	8
PLANOMRÅDETS KULTURVÄRDEN.....	10
Kulturhistorisk karaktärsbeskrivning.....	10
Kulturvärdesbeskrivning	11

REKOMMENDATIONER OCH RIKTLINJER FÖR PLANARBETET	12
BESKRIVNING AV PLANFÖRSLAGET	13
Planändringarnas omfattning och karaktär	13
Illustrationsvyer från samrådsmodellen	15
ANTIKVARISK BEDÖMNING AV PLANFÖRSLAGET	23
Konsekvenser för planområdets och närområdets kulturvärden på grund av planerade rivningar	23
Konsekvenser för planområdets och närområdets kulturvärden med anledning av föreslagen ny bebyggelse.....	23
Förbättringspotential i det fortsatta planarbetet	24

INLEDNING

Bakgrund

Sedan ungefär tio år tillbaka pågår ett omvandlingsarbete av delar av Ulvsunda industriområde. Syftet är att tillskapa ett blandat bostadsområde. I december 2017 beslutade stadsbyggnadsnämnden att, i enlighet med översiktsplanens intentioner och upprättat start-pm, att påbörja planarbete (Dnr. 2015-11048). Planarbetet är uppdelat i flera delar, där två etapper inom stadsutvecklingsområdet Bällsta Hamn är avslutade och minst en etapp kvarstår. Denna konsekvensbeskrivning omfattar planetapp 3, som går under namnet *Bällsta hamn*, med stadsbyggnadskontorets diarienummer 2018-10844.

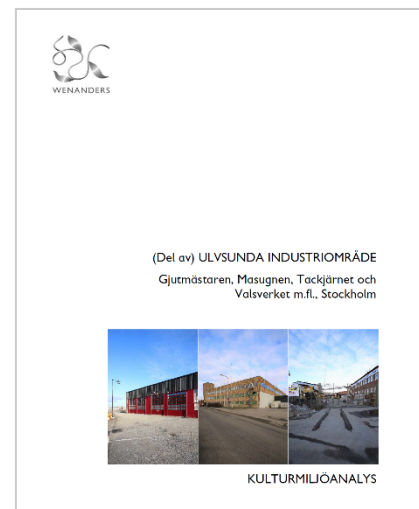
Om denna handling

I denna konsekvensbeskrivning beskrivs hur planförslaget, enligt samrådshandlingen, kommer att inverka på kulturvärdena hos planområdet och dess närmaste omgivning samt hur planförslaget svarar mot kravet på god helhetsverkan (kulturvärdena på platsen), förvanskningförbudet och kraven på anpassning och varsamhet i plan- och bygglagen (§§ 2:6, 8:13, 8:14 och 8:17).

Förutsättningar och underlag

Undertecknad har år 2017 upprättat en övergripande kulturmiljöanalys för Ulvsunda industriområde (Dnr. 2015-11048) och år 2025 har undertecknad upprättat en kulturmiljöanalys för Bällsta hamn, planetapp 3. Den handlingen är daterad 2025-03-31. Det är innehållet i dessa handlingar, med tillhörande källmaterial, som fungerar som *kunskapsunderlag* för de bedömningar som redovisas i denna konsekvensbeskrivning.

Som *bedömningsunderlag* ligger samrådshandlingens plankarta och planbeskrivning i det utförande som de hade 2025-06-24.

De båda kulturmiljöanalyser som fungerar som kunskapsunderlag för bedömningarna i denna konsekvensbeskrivning.

FÖRFATTNINGSSKYDD OCH TIDIGARE STÄLLNINGSTAGANDEN

Fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar

Fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar skyddas enligt kulturmiljölagens andra kapitel. Registrerade lämningar redovisas i det digitala fornlämningsregistret Fornsök (se nedan). Trots att området runt Bällstaån varit bebott av människan sedan lång tid tillbaka, finns det inga registrerade fornlämningar inom planområdet för etapp 2, men väl i närområdet. Att så är fallet beror troligtvis på att marken är låglänt och att den var täckt av vatten fram till 1700-talets början. Se vidare i den historiska bakgrundsbeskrivningen.

Utsnitt ur Fornsök, där det framgår att planområdet saknar registrerade fornlämningar och andra kända kulturhistoriska lämningar. Närmaste registrerade fornlämning finns inom Gjutmästaren 6. Källa: <https://app.raa.se/open/fornsok/>.

Riksintresse för kulturmiljövården

Planområdet ligger utanför de av staten utpekade riksintressena för kulturmiljövården.

Gällande detaljplaner

Fastigheterna inom planområdet omfattas av flera olika detaljplaner, upprättade vid olika tider. Den äldsta planen i planmosaiken, Pl 1960B, är fastställd 1940 (Gjutmästaren 3 och Valsverket) och den nyaste, Dp 2007-36057-54, är fastställd så sent som 2009 (norra spetsen på Tackjärnet). Samtliga gällande detaljplaner saknar såväl skydds- som varsamhetsbestämmelser.¹

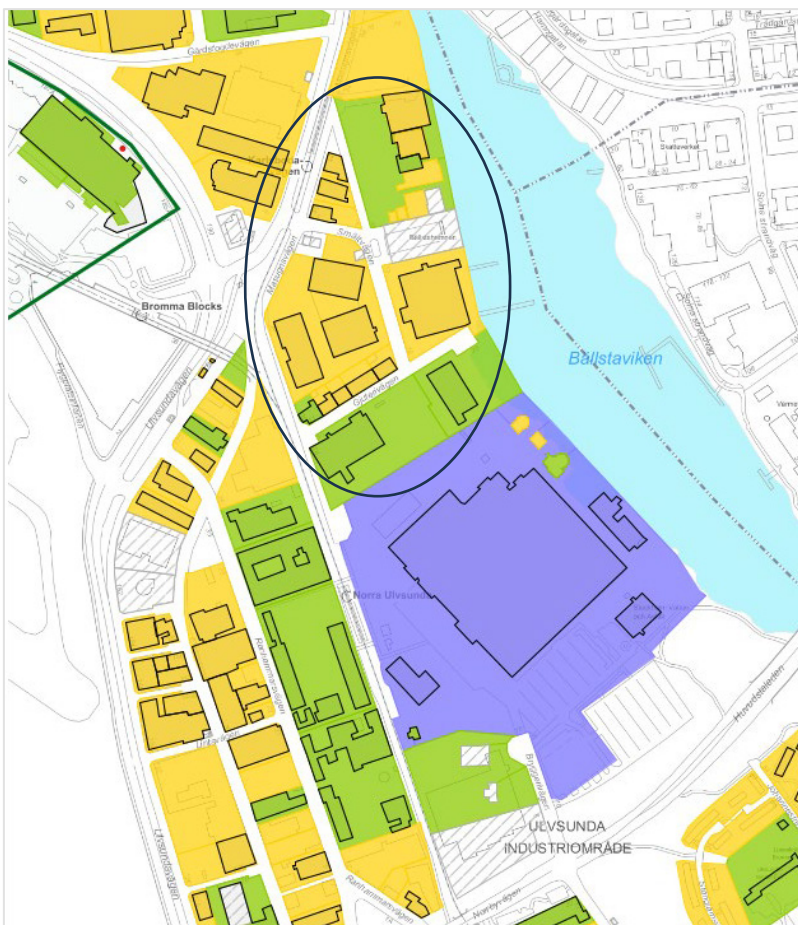
Stadens kulturhistoriska klassificering

Bebyggelsen inom planområdet är kulturhistoriskt klassificerad av Stockholms stadsmuseum. Fastigheterna, och ibland även de enskilda byggnaderna, är antingen grön- eller gulklassade, vilket innebär att de bedömts vara särskilt kulturhistoriskt värdefulla (grön) respektive besitta ett visst kulturhistoriskt värde (gul). Se kartutsnitt på nästa sida.

Inom kvarteret Masugnen har byggnaderna tillskrivits olika höga värden, men byggnaderna på den grönklassade fastigheten är sedan ett par år tillbaka rivna.

¹ Ur ett kulturvärdesperspektiv bidrar planerna dock till att teckna berättelsen om hur området under 1900-talet successivt transformerades från att vara ett jordbruksområde, till ett industriområde.

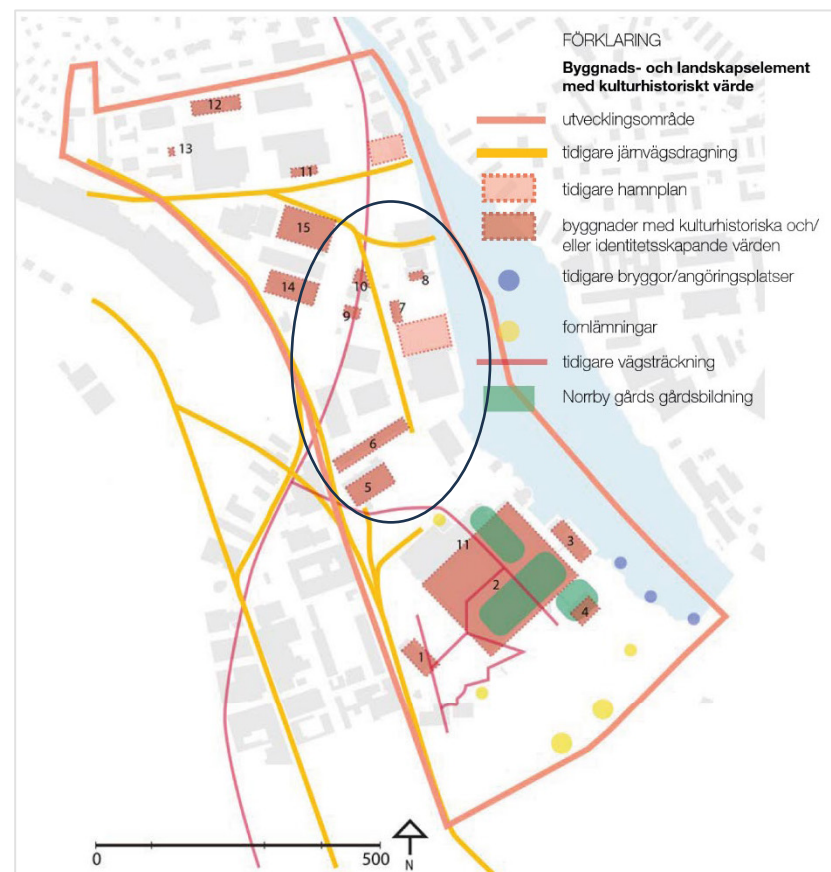

Utsnitt ur Stockholms stads kulturhistoriska klassificeringskarta, där det framgår att byggnaderna inom planområdet, inringat med svart, är gröns- respektive gulklassade. (Observera att byggnaderna i Masugnen är rivna.)
Källa: https://kartor.stockholm.se/bios/dpwebmap/cust_sth/kul/klassifisering/DPWebMap.html

2017 års kulturmiljöanalys

Slutsatserna från 2017 års kulturmiljöanalys som omfattade ett större område än det aktuella planområdet. Illustrationen redogör för såväl befintliga som försvunna byggnader, vägsträckningar, spårdragningar, bryggor, landskapsstrukturer och fornlämningar. Dessa uttryck och element, från såväl industrieran som tiden dessförinnan kan bidra till att berätta områdets historia och stärka platsens kontinuitet.

OMRÅDET BÄLLSTA HAMN

Planområdet idag

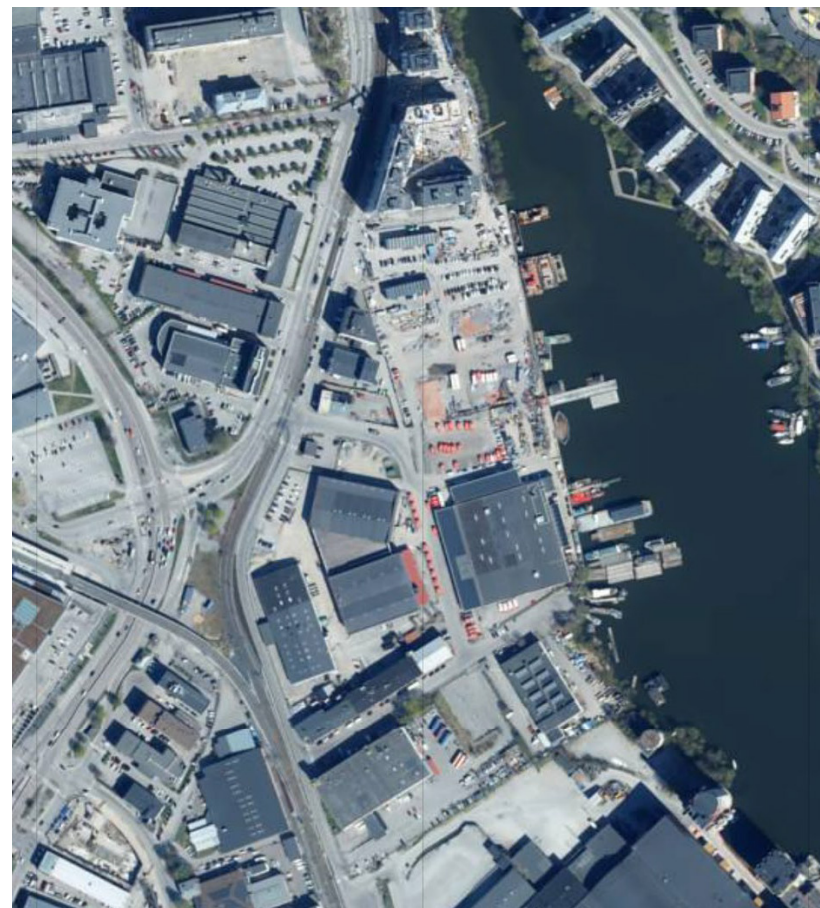
Den befintliga bebyggelsen inom planområdet består av låg och medelhög lager-, verkstads- och industribebyggelse med tillhörande kontorsfunktioner. De flesta byggnaderna är kombinerade kontors- och produktionsbyggnader, medan ett par av dem har en uttalad lager- och logistikfunktion. Gatunätet har delvis samma placeringar som före detta järnvägssträckningar genom området.

Bebyggelsen är uppförd under efterkrigstiden, från 1940-talets mitt och fram till 1970-talets slut. Den mer småskaliga bebyggelsen är i huvudsak uppförda runt 1900-talets mitt, medan de större byggnaderna, bland annat i kvarteret Gjutmästaren och på utfyllnader av Bällstaviken, är uppförda under den senare delen av perioden. Den arkitektoniska och byggtekniska kvaliteten hos byggnaderna varierar inom området och inom respektive fastighet.

Byggnadernas placering på respektive tomt är anpassad till den verksamhet som skulle bedrivas där. Några byggnader ligger utmed gatuliv, medan andra är placerade mitt på eller i utkanten av respektive tomt, vilket gör att områdets fotavtryck och markanvändningen upplevs som vild och organiskt framvuxen.

Flera av byggnaderna uppvisar den för industrifastigheter så typiska fram- och baksideskaraktären, där byggnadsfasaderna mot gatan (mot kunden) är arkitektoniskt bearbetade och består av relativt påkostade material och utföranden, medan baksidorna är mer funktionsanpassade och har mindre påkostade utföranden.

För beskrivning av respektive fastighet, se kulturmiljöanalysen för området, daterad 2025-03-31.

Flygbild över planområdet ca 2020. Källa: www.kartor.enrio.se.

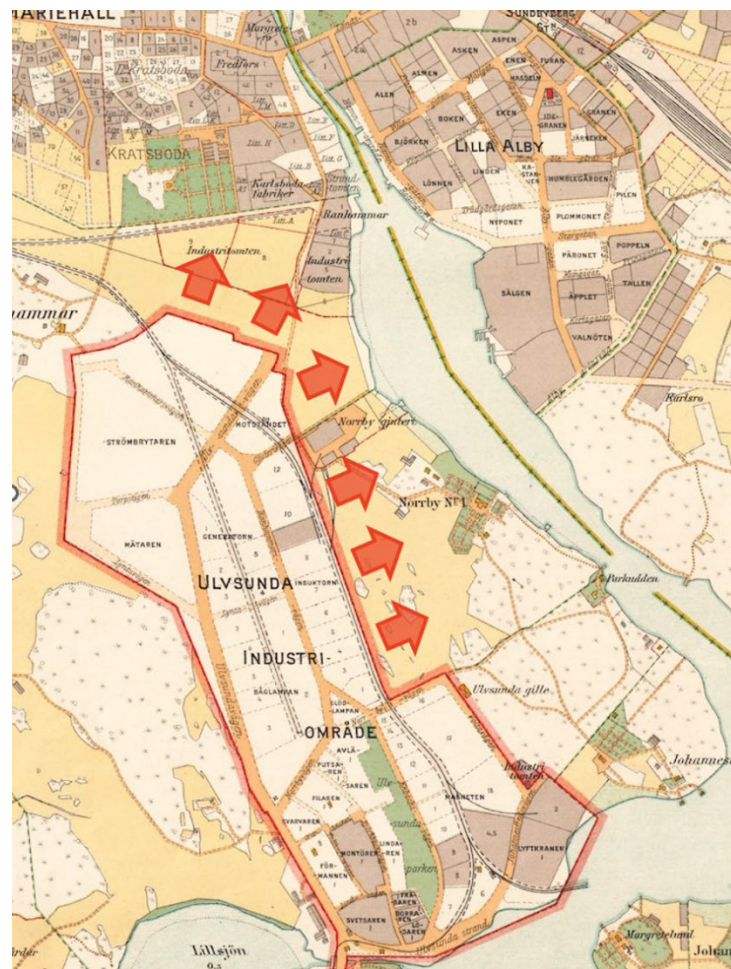

Kort om stadsutvecklingsområdets historiska bakgrund

Långt fram i historien låg havsnivån så pass högt att planområdet låg under vatten. Först på 1600-talet hade vattnet sjunkit undan så pass att planområdet betraktades som vattensjuk mark, istället för som en del av Bällstaån. Vid 1700-talets början hade vattnet sjunkit undan så pass att marken kunde nyttjas som ängsvall. Då tillkom den väg mellan Ulvsunda slott och Bällstabro, som allt sedan dess löpt genom området. Vägens sträckning motsvarar ungefärligen dagens Ulvsundaväg och Karlsbodaväg.

Vid 1900-talets början bestod planområdet av jordbruksmark. Där fanns ännu ingen bebyggelse, men nu började industribebyggelse att uppföras i dess närområde. Anledningen till industrietableringarna var att Stockholms stad år 1904 hade köpt den stora egendomen Ulvsunda. Intill Bällstaviken planerades för ett stort industriområde som skulle förbindas med Bällstaviken genom grävda kanaler, hamnbassänger och kajer. Stadsfullmäktige antog dock inte hela planen och slutligen kom området utsträckning att bli endast hälften så stort. Det kom inte heller att bli några kanaler eller hamnbassänger. Däremot sörjdes det för en hel del annan infrastruktur i det blivande industriområdet, bland annat en järnväg mellan Sundbyberg och hamnanläggningen vid Ulvsundasjön. Järnvägen, som löpte med ett par olika stickspår genom industriområdet, stod färdig 1915.

På grund av första världskrigets utbrott 1914 gick försäljning och uthyrning av industritomter trögt. Den efterföljande ekonomiska depressionen ledde till att det varken såldes eller uppläts några tomter i området mellan 1919 och 1930. Stadens beslut i början av 1930-talet, att förlägga Bromma flygplats i närområdet, kom att fortsättningsvis sätta sin prägel på såväl bebyggelse som infra-

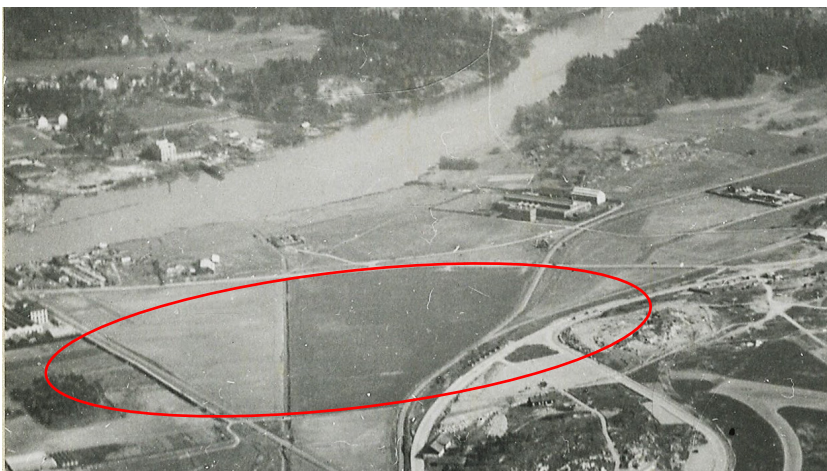

Utsnitt ur "Plankarta över Stockholm med omnejd i 12 blad, sundbybergsdelen", upprättad 1917–1920 och kompletterad med röda pilar som visar hur Ulvsunda industriområde, med start vid 1930-talets slut successivt utvidgades. Källa: Stockholms universitetsbiblioteks specialsamlingar.

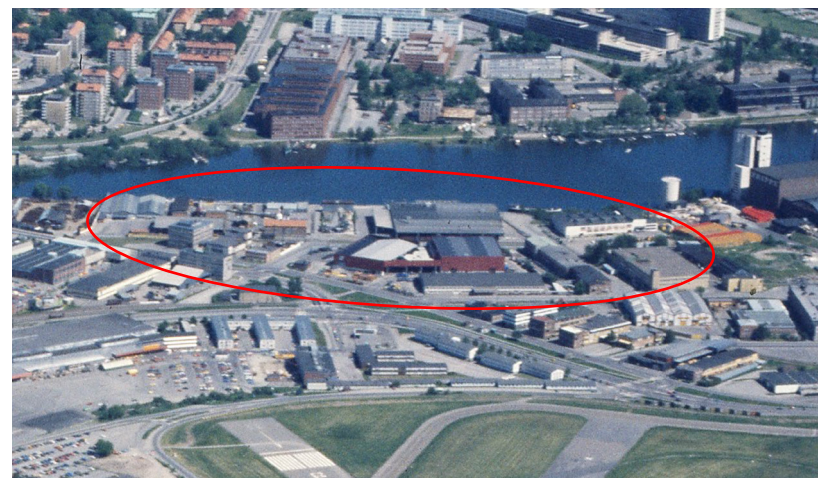

struktur. För järnvägen innebar det bland annat att en kilometer-lång järnvägssträcka längs Ulvsundavägen fick flyttas.

I slutet av 1930-talet tog byggnationen av den första etappen av Ulvsunda industriområde fart. Därför föreslog fastighetskontoret 1937 att Ulvsunda industriområde skulle utökas och snart därefter utvidgades industriområdet hela vägen ner till Bällstaviken. Den första stadsplanen, daterad 1939, efter utvidgningsbeslutet fokuserade på området runt dagens Bällstahamn. Vid 1970-talets slut var hela det området som omfattas av denna konsekvensbeskrivning bebyggt.

Utsnitt ur flygbild över Bromma flygfält 1937. Bällstaån och planområdet, etapp 2, ligger ungefär mitt i bild. Den stora byggnaden är Norrby Gjuteri (Gjutmästaren 5). Längst ut till vänster i bild, ligger småskalig industribyggelse (Schaktugnen och Masugnen). Foto: Oscar Bladh. Källa: Stockholms stadsmuseum.

Utsnitt ur flygbild över Bromma flygplats och Ulvsunda industriområde, tagen 1979 av Erik Claesson. Stationsbyggnaden och den första flyghangaren strax intill är såväl blåklassade som byggnadsminnesförklarade och det finns fler blåklassade, före detta hangarbyggnader i området. Stadsmuseet har dessutom pekat ut flygplatsområdet som ett kulturhistoriskt särskilt värdefullt område. Källa: <https://app.raa.se/open/arkivsok/search>.

För en mer utförlig utvecklingshistorik för planområdet, hänvisas till den kulturmiljöanalys som upprättats i planarbetet, daterad 2025-03-31.

PLANOMRÅDETS KULTURVÄRDEN

Kulturhistorisk karaktärsbeskrivning

Planområdet karaktäriseras helt och hållet av den industrimiljö som vuxit fram där under 1900-talets andra halva, i takt med att den tidigare jordbruksmarken successivt tagits i anspråk för industriella behov. Bebyggelsen, med tillhörande transportmöjligheter på väg, på spår och via vatten, är konsekvent utformad för att svara mot behoven hos ett fungerande industriområde och hos respektive verkstad eller industri.

Tack vare den flacka marken, utan bergsformationer eller andra avgränsande landskapselement, har utformningen av industriområdet vid dess anläggande inte haft några geografiska begränsningar, annat än Bällstavikens vatten, redan befintliga spår- och landväg samt inflygningshöjden till Bromma flygplats.² Det före detta jordbrukslandskapet kunde vid industriområdets planering och anläggande, hanteras som ett "blankt papper", där byggnader, bilvägar och järnvägsspår lagts ut på det sätt som bäst passat behoven.

Resultatet av den konsekvent genomförda omvandlingen av det före detta jordbrukslandskapet är att planområdet saknar synliga avtryck av mänsklig verksamhet från tiden före 1900 och de flera hundraårens som marken brukats för jordbruksändamål. De enda bevarade avtrycken från tiden före industrialiseringen, är principen för vägsträckningen mellan Ulvsunda slott och Bällstabron.

² Där flygplatsen ursprungligen hade fler landningsbanor, med andra riktningar än idag.

Planområdet är, tillsammans med övriga närliggande markområden, ett uttryck för den kraftfulla industrialiseringsprocess som Stockholm, och landet i övrigt, genomgick under 1900-talet. Resultatet är ett konsekvent genomfört småskaligt verkstads- och industriområde av den typ som under efterkrigstiden anlades (och ibland uppstod organiskt) på lämpligt avstånd från stadskärnan i många svenska städer. *Den funktionsanpassade och inbördes oordnade bebyggelsen innehåller en karaktäristisk provkarta över olika typer av relativt småskalig industriverksamhet från mitten av 1900-talet.* Ett tongivande karaktärsdrag för området är den förhållandevis låga bygghöjd, som anpassats efter flygplatsens flyghinderbegränsningar, vilket präglat industribebyggelsen sedan den började uppföras på 1940-talet.

Gjuterivägen i februari 2025. Den röda tegelbyggnaden till vänster (Valsverket 5) är uppförd under 1940-talet andra halva, medan den gula tegelbyggnaden till höger (Gjutmästaren 5) är uppförd i slutet av 1960-talet.

Kulturvärdesbeskrivning

Kulturvärdet hos ett område består i allmänhet av och flätas samman av flera delvärden. Nedan beskrivs de värden som tillsammans utgör planområdets kulturvärde.

Industriernas utflyttning från stadskärnorna

Planområdet är ett karaktäristiskt exempel på 1900-talets syn på hur omlandet runt våra städer betraktades som en tillgång att ta i anspråk och exploatera för bullriga, dammiga och stökiga verksamheter. På så sätt kunde städernas livsmiljöer förbättras, dock på bekostnad av stadsnära jordbruksmark och odling. Den här berättelsen om stadens expansion till omlandet ger planområdet *stadsbyggnadshistoriska och samhällshistoriska värden*.

Provkarta över småskaliga industrier vid 1900-talets mitt

Verkstads- och industribebyggelsen i planområdet utgör en provkarta över hur småskaliga industrier kunde utformas runt 1900-talets mitt. Beroende på när de olika byggnaderna uppförts, har de olika arkitektoniska strildräkter och berättar således om olika tiders gestaltningsmässiga preferenser. Gemensamt för de flesta av byggnaderna är att de har en välkomnande och arkitektoniskt bearbetad fasad mot gatan och en mer funktionsanpassad gårds-/baksida, något som är karaktäristiskt för verkstads- och industribebyggelse. Detta ger bebyggelsen i planområdet *arkitekturhistoriska och industrihistoriska värden*.

Så sent som 2017 fanns fortfarande rester kvar av det industristicksår till Sundbyberg, som löpte genom planområdet, närmare bestämt på Råjärnsvägen och delar av Smältvägen.

REKOMMENDATIONER OCH RIKTLINJER FÖR PLANARBETET

Rekommendationer och riktlinjer nedan, för hantering av områdets kulturvärden, är hämtade ur den tidigare upprättade kulturmiljöanalysen för planområdet. Innehåll och inriktning baseras på förutsättningen att mycket lite av den befintliga bebyggelsen och markbehandlingen kommer att kunna bibehållas inom planområdet om det ska kunna genomgå en omvandling.³

Några av punkterna har till syfte att bibehålla värdefulla karaktärsdrag från industriepoken, medan andra punkter syftar till att återskapa och lyfta fram idag förlorade karaktärsdrag från jordbruks-samhället.

- **Bibehåll befintligt gatunät och kvartersindelning** för att, trots stora förändringar, vidmakthålla planområdets kontinuitet.
- **Bibehåll Bällstahamnens hamnplan** som en öppen torg- eller parkyta. I och i anslutning till en sådan gemensamhetsyta skulle industriområdets tidigare spårvägar och kanske även andra uttryck från industriepoken kunna visualiseras i markbehandlingen eller på andra sätt.
- **Bibehåll lastkajsfunktionen/bryggan vid hamnplanen.**
- Utred möjligheten att i någon del av planområdet **återskapa de naturgivna förutsättningarna hos det före detta jordbrukslandskapet**. Det kan till exempel handla om karaktären av låglänt

strandmark utmed Bällstaviken. På så sätt tillskapas en historisk koppling bakåt, till tiden före industriepoken.

- Utred möjligheten att (trots det svåra förutsättningarna) **bibehålla hela eller delar av vissa verkstads- och industribyggnader**. Syftet är att skapa kontinuitet och koppling till den industrimiljö som växte fram i området under efterkrigstiden.
- För att bibehålla kontinuiteten och minnet om det tidigare industriområdet föreslås att **vägsträckningar, platsbildningar och kvarter bibehåller och/eller ges namn som minner om industriperioden**.
- **Säkerställ att det utförs rivningsdokumentationer** av de byggnader som inte bevaras. Dokumentationerna ska vara av en sådan art att den som tar del av dem kan teckna sig en bild hur de såg ut och får förståelse för 1900-talets småskaliga verkstads- och industribebyggelse.
- Vid rivningar: **Ta tillvara karaktärs- och identitetsskapande byggnadsdelar** från den befintliga bebyggelsen **och återbruka dessa element i det nya som tillkommer**. För att säkerställa att detta fungerar måste hantering och tillvaratagande av utpekade byggnadsdelar redovisas innan rivningslov ges.

³ Markundersökningar har visat att industriområdet har stabilitetsproblem och översvämningsproblematik samt att marken innehåller miljögifter.

BESKRIVNING AV PLANFÖRSLAGET

Planändringarnas omfattning och karaktär

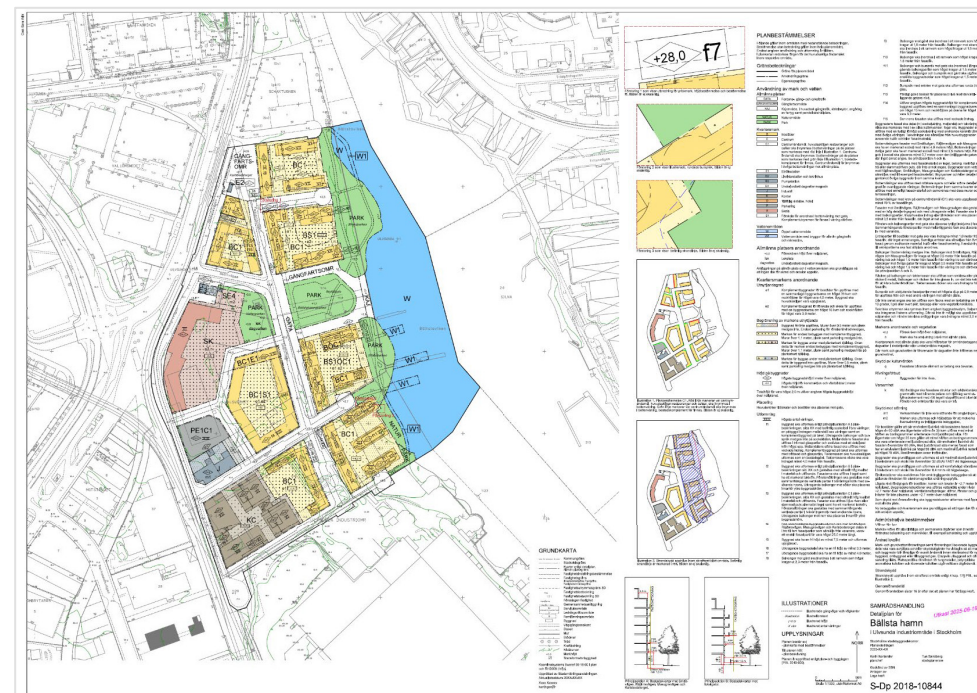
De föreslagna planändringarna förutsätter och innebär att:

- All bebyggelse inom planområdet rivs utom byggnaderna inom Valsverket 5 och 6 samt stommen till byggnaden inom Tackjärnet 4, som bibehålls och byggs på.
- Så gott som samtliga markytor, inklusive vägar och strandlinje grävs upp och saneras. Därefter kommer en ny marknivå och strandlinje att modularas fram, med hjälp av nya massor.
- Den nya markplaneringen innebär att:
 - befintliga gatusträckningar återskapas (med vissa lägesjusteringar),
 - ytterligare gator tillskapas genom att Valsverket och Masugnen delas upp i mindre enheter och att Smältvägen förlängs genom Gjutmästaren,
 - Hamnplan återskapas, men ytan utökas och gestaltas som park istället för som en upplagsplats för transport av gods,
 - ett nytt torg, Karlsbodatorget, tillskapas på den plats som idag är öppen norr om Tackjärnet,
 - strandlinjen utmed Bällstaviken modularas om till en strandpark med ett organiskt formspråk samt naturmark i söder, med bryggor och gångspänger i vattnet.
- Planområdets kvarter förses med nya byggnader, vars placering, fotavtryck, höjd och volym blir annorlunda jämfört med idag. Områdets funktion byts från industri till (i huvudsak) bostäder. Bebyggelsen blir betydligt högre än idag och ges en för vår egen tid samtida gestaltning.
- Tackjärnet 4 förses med rivningsförbud, skydds- och varsamhetsbestämmelser i plankartan, vilket säkerställer att stommen bibehålls.
- För att stärka kopplingarna till omgivningen och samtidigt lyfta fram den kulturhistoriska karaktären hos byggnader i och utanför planområdet, har planstrukturen utformats enligt följande:
 - Smältvägen har förlängts i söder och riktats så att det före detta bryggeriets tappningshall inom Gjutmästaren 6 kommer att stå i dess fond, som en kulturhistorisk och stadsbildsmässig identitetsmarkör i söder,
 - Råjärnsvägen har förlängts i norr och riktats så att den äldre bebyggelsen inom kvarteret Archimedes kommer att stå i dess fond, som en kulturhistorisk och stadsbildsmässig identitetsmarkör i norr. På ett liknande sätt kommer den före detta industribyggnaden inom Tackjärnet 4 att utgöra en stadsbildsmässig identitetsmarkör i planområdets norra del,
 - Smältvägens norra infart och den öppna hamnplanen har riktats så att de ger siktlinjer mot de kulturhistoriskt värdefulla, före detta hangarbyggnaderna inom Bromma Blocks,
 - Utanför dagens hamnplan, vid Bällstaån, placeras en pendelbåthållplats, vilket befäster och traderar den kommunikationsväg via vatten som funnits till det före detta industriområdet,

- För att värna och lyfta fram kulturvärdena hos bebyggelsen inom den blåklassade grannfastigheten Gjutmästaren 6 (Pripps före detta bryggerianläggning, belägen utanför planområdet) har bebyggelsen i planområdets södra del utformats enligt följande:
 - Inom Gjutmästaren 4 är bebyggelsen succesivt tillbakadragen från strandlinjen, med syfte att hålla siktlinjerna öppna mot den före detta bryggerianläggningen och kajpromenaden,
 - Byggnaderna inom Gjutmästaren 4 har försetts med runda burspråksmotiv med grå fasadputs, avsedda att samspela med de silos inom Gjutmästaren 4, som står utmed vattnet,
 - Bebyggelseskalan och volymhanteringen hålls relativt lugn, med syfte att den före detta bryggeriarkitekturs spektakulära former ska få råda i stadsbilden. Av samma anledning hålls bebyggelsen generellt inte högre än tio våningar,

Sammanfattningsvis innebär planförslaget att det befintliga industriområdet, bortsett från ett par byggnader, utradas och ersätts med ett nygestaltat bostadsområde som placeras på en huvudsak rekonstruerad planstruktur från industrieran, i kombination med en strandlinje som för tankarna till den betes- och jordbruksmark som en gång i tiden fanns på platsen. Det nya bostadsområdets karaktär och bebyggelsehöjd samordnas med den intilliggande, före detta bryggeribebyggelsen i Gjutmästaren 6 och den redan idag befintliga flerbostadsbebyggelsen på ömse sidor om Bällstaviken (i Stockholm stad respektive Sundbybergs stad).

Samrådsunderlagets plankarta för Dp 2018-10844, utkast daterat 2025-06-19.

Illustrationsvyer från samrådsmodellen

Toppvy, hämtad ur samrådsunderlaget. Överst i bild ses den relativt nyligen uppförda flerbostadsbebyggelsen i Sundbyberg. Källa: Samrådsunderlag för Dp 2018-10844, Nyréns Arkitektkontor 2025-09-22.

Flygvy över hela planområdet, sett från nordväst med Karlsbodavägen i förgrunden. Längst bort i bild ligger den blåklassade, före detta Pripfabriken inom Gutmästaren 6. Källa: Samrådsunderlag för Dp 2018-10844, Nyréns Arkitektkontor 2025-09-22.

Inzoomning mot den före detta hamnplanen i det tidigare industriområdet, ersatt med en park. Källa: Samrådsunderlag för Dp 2018-10844, Nyréns Arkitektkontor 2025-09-22.

Inzoomning mot den nya bebyggelsen inom Gjutmästaren 3 och 4 och dess möte mot den före detta Prippsfabriken inom Gjutmästaren 6. Källa: Samrådsunderlag för Dp 2018-10844, Nyréns Arkitektkontor 2025-09-22.

Vy mot den före detta Pripptsfabriken inom Gjutmästaren 6 till vänster i bild, med den i samrådshandlingen föreslagna bebyggelsen inom Masugnen och Schaktugnen till höger. Källa: Samrådsunderlag för Dp 2018-10844, Nyréns Arkitektkontor 2025-09-22.

*Vy mot Smältvägen sträckning söderut, med Karlsbodatorg i förgrunden. Till höger i bild, den om- och påbyggda före detta industribyggnaden inom Valsverket 4.
Källa: Samrådsunderlag för Dp 2018-10844, Nyréns Arkitektkontor 2025-09-22.*

Flygvy över Karlsbodatorg. Till höger om torget återfinns den bevarade byggnaden inom Valsverket 4, som byggs på med ytterligare sex våningar. Längst ner till höger löper Karlsbodavägen med den spårbundna trafiken. Källa: Samrådsunderlag för Dp 2018-10844, Nyréns Arkitektkontor 2025-09-22.

Flygvy över hela planområdet, sett från väster med Karlsbodavägen och Masugnsvägen som avgränsning mot väster. Uppe till höger i bild återfinns den blåklassade, före detta Pripfabriken inom Gjutmästaren 6. Längst till vänster i bild ligger det nyskapade Karlsbodatorg. Skalförskjutningen i planområdet blir tydlig genom de kvarvarande byggnaderna inom Valsverket 5 och 6, till höger i bilden. Källa: Samrådsunderlag för Dp 2018-10844, Nyréns Arkitektkontor 2025-09-22.

ANTIKVARISK BEDÖMNING AV PLANFÖRSLAGET

Konsekvenser för planområdets och närområdets kulturvärden på grund av planerade rivningar

Som tidigare nämnts i denna handling innebär planförslaget att det befintliga industriområdet, bortsett från ett par byggnader, utredas. Undertecknad anser dock inte att den befintliga bebyggelsen inom planområdet är omistlig. Den har visserligen satt sin prägel på området under knappt tre generationer och den berättar om industriernas utflyttning från staden samt utgör en provkarta över småskalig industribebyggelse från 1900-talets andra hälft, men den är varken unik eller av osedvanligt hög arkitektoniskt verkshöjd. Delar av bebyggelsen är dessutom mer av upplagskaraktär än reguljära hus. Av den anledningen, i kombination med den komplexitet som de konstaterade markföröreningarna och nuvarande marknivåer innebär, är det svårt att motivera ett storskaligt bevarande av kulturvärdesskäl.

Trots planförslagets rivning av den absoluta merparten av den befintliga bebyggelsen, kommer industriepoken att berättas vidare genom att vägsträckningar, platsbildningar och kvarter återskapas och ges namn som minner om industriperioden. Planområdet får därmed en kontinuitet och koppling bakåt i tiden. Även den nya strandremsans utformning bidrar till en form av historisk kontinuitet, men då längre bak i tiden genom att strandremsans gestaltning knyter an till den låglänta strandmark som fanns på platsen innan industriområdet anlades.

Konsekvenser för planområdets och närområdets kulturvärden med anledning av föreslagen ny bebyggelse

Den bebyggelse som planförslaget medger och som illustreras i samrådsunderlaget är betydligt högre och av en annan typ än den befintliga, samtidigt har den föreslagna bebyggelsen höjd och utformning som är samordnad med den närliggande, relativt nyligen uppförd flerbostadshusbebyggelse runt Bällstaviken, i såväl Stockholm som Sundbyberg. Ur ett framtidsperspektiv kan planförslagets bebyggelse, kulturvärdesmässigt, därför betraktas som en fortsättning på den bebyggelseutvecklingsprocess som redan pågår runt Bällstaviken. Den redan uppförda bebyggelsen, tillsammans med den som nu prövas i planförslaget, kommer därför så småningom att utgöra en sammanhållen omgestaltning av området runt Bällstaviken, genomförd under 2000-talets första decennier.

När det gäller planförslagets relation till den blåklassade bebyggelsen inom Gjutmästaren 6 (Pripps före detta bryggeri), visar illustrationerna som hämtats ur samrådsmodellen att de föreslagna byggrätterna är volymmässigt och gestaltningsmässigt samordnade med den före detta bryggeribebyggelsen.

Planförslagets skalförskjutning mot väster avgränsas på ett naturligt sätt genom den befintliga spårvägen, varför den föreslagna bebyggelsens relation till den befintliga bebyggelsen på andra sidan spårvägen bedöms som möjlig utan att kulturvärdena tar oskälig skada. Det gäller även relationen till Bromma flygplatsområde.

Den nya bebyggelsen enligt planförslaget bedöms därför vara förenlig med plan- och bygglagens krav på lämplighet med hänsyn till

kulturvärdena på platsen, i enlighet med PBL § 2:6. En förstärkande faktor i denna bedömning är att vägsträckningar, platsbildningar och kvarter återskapas och ges namn som minner om den industriperiod som idag präglar planområdet.

Förbättringspotential i det fortsatta planarbetet

Följande punkter skulle bidra till att förbättra hanteringen av kulturvärdena ytterligare:

- Tackjärnet 4: Anpassa entréer och gestaltning av bottenplanet efter den befintliga byggnadens gestaltning. Det gäller framför allt fasaden mot Karlsbodavägen, mot vilken den före detta industribyggnadens lastbilsinfart vänder sig. På så sätt tydliggörs byggnadens historia på ett bättre sätt, samtidigt som den betongstomme som skyddas genom en planbestämmelse bevaras i större utsträckning.
- Utred möjligheten ytterligare, att bibehålla hela den småskaliga industriebyggelselängan i kvarteret Valsverkets södra del, utmed Gjuterivägen. Dagens fastighetsbeteckningar är Valsverket 5, 6, 7, 8 och 9. Detta förfarande skulle även minska storleken på det "storgårdskvarter" som sticker ut som mer storskaligt än övrig bebyggelse inom planområdet.
- Förse Valsverket 5 och 6 (och eventuellt fler av byggnaderna i samma länga) med rivningsförbud och skräddarsydda skydds- och varsamhetsbestämmelser. (Om dessa byggnader är möjliga att bevara, med tanke på markföroreningsförhållandena i och under byggnaderna).
- Utredda möjligheten att i plankartan villkora rivningslov med föregående rivningsdokumentation med tillhörande utredning om omhändertagande och återbruk av karaktärsbärande byggnadsdetaljer.

Stockholm 2025-09-24

Vicki Wenander

Bebyggelseantikvarie och medlem i Sveriges Byggnadsantikvarier.
Certifierad sakkunnig avseende kulturvärden - K sedan 2007, certifikat nr. SC0606-16.

070-614 14 55
vicki.wenander@wenanders.se

